

Riedl Frigyes

Írta: Rubinyi Mózes

Ó-Tátrafüred és Széplak között, egy szép délutáni séta alkalmával, kérdezte tőlem a báró úr:

— Mondja csak, tanár úr, mi baja van ennek a szegény Riedlnek. Úgy jár-kél itt, egyedül, mintha mindig vitatkozna valakivel.

— Az annak a baja — feleltem —, ami talán az ön öröme: a háború.

Többet nem kérdezett a báró úr, de azóta nem is találkozhattunk azon a gyönyörű tájon. Szegény Riedl is utoljára járt akkor ott. A háború utolsó éve tombolt már s ő borús lélekkel kesergett önmagában, elszörnyűködve látta a nagy pusztulást s finom idegrendszeré megérezte azt, ami a pusztulásból következett. Vállának egy-egy rándulása csak sejtette azt a háborgást, mely egyébként oly szelíd lelkében végbement, ha sétaútfajain elgondolkozott a világ soráról és nemzete sorsáról.

Finom, előkelő, úri lélek volt Riedl Frigyes. Apját, Riedl Szendét, nem magyar bölcsőben ringatták, külföldről hozták a pesti egyetemre német tanárnak, anyja, a nyolcvan évével is bájos öreg néni, egy előkelő család szépséges sarja, követte szívének bohém természetű választottját s nagyon rövid családi élet után az apa meghalt, ittahagyva a bájos asszonykát, egyellen fiával, egy álmodozó gyöngye gyermekkel, (*Frigyes Álmos* volt a jellemző neve). Az előkelő nő — minden vagyon nélkül Mennyi küzdelmet jelentett annak az egyetlen fiúnak a fölnevelésel De Gyulai Pál, Greguss Ágost s mások, az elhunyt tudós barátai, nem hagyták el az elhagyottat. Ime, a gyermekkori fájdalmak emlékezetes éveiből indul ki az a barátság, mellyel Gyulai Pál Riedl iránt viseltetett s mely a megérdemelt egyetemi katedrára vitte az elhunyt barát tehetséges fiát.

Tanára volt Heinrich Gusztáv is, az örök fiatal kötekedő, ki gyermekkorra óla ostromozta Riedl lustaságát — „fauler Kerl”-nek nevezte még az egyetemi professzort is! — fentartotta vele a privát-kapcsolatot még olyan időkben is, mikor a tudománypolitika bogáncsos mezején az ő virágjait taposgatták. Riedl nem volt lusta ember sem ekkor, sem Párizsban, Taine katedrája előtt, sem a belvárosi reálban, hol huszonöt esztendeig tanított. Mesterségének művésze volt, aki állandóan, mindig dolgozott lelke legmélyén, az igaz, hogy sohasem volt kézirat-bőségben. Amit mondott, amit leírt, lelke legmélyéről fakadt s rendelésre, lelkétől idegen dolgokkal foglalkozni nem tudott. Mint a Gyulai-féle Szemle-trifóliumnak (Péterfy, Angyal, Riedl) tagja írt ugyan ismertetésekét szerkesztői kezdeményezésre, de Gyulai jó szerkesztő és derék ember is volt: tudta, kitől mit kell kérnie.

Mint középiskolai tanár is kitünő lehetett. Ő, az országos hírvű tudós, esztétikus, Kisfaludysta, szeretettel foglalkozott a főváros első középiskolájának nebulóival és soha szébbet tanárról nem mondtak, mint nyitott sírja mellett órála:

— Éreztük, hogy más volt, mint a többi tanár s csak kint az életben értettük meg azt, amit az iskolában csak éreztünk mellette.

Mikor egyik volt tanítványa a kerepési temetőben ezt kimondta, a temetői tömeg szemén kibuggyant az a könnyesepp, amely a lelkek közös fájo vonaglásának néma, de ragyogó közös jeleképe.

Ilyen volt az egyetemen is. Úri, finom, kissé tán preciens egyéniségét hamar megértik azok, kik az egyetemi tábor legszegényebb, de legértőbb s legmélyebb lelkű kopott katonái: a filozopterek. Beöthy már akkor nem az volt, ami a mi korunkban. Nemes zengésű körmondatai fáradtan hangzottak ki s némi unalom kísérte őket. Jött mellé egy szellemes, érdekes, eredeti „francia”, kinek nőies gyöngédségét a hallgatók hamar megérik. Toldytól Beöthy-ig némi német alaptónus jellemezte a magyar irodalomtörténetet. Péterfy, még inkább Riedl új irányt jelent, a franciás irányt.

Tudós nemzedéket, iskolát azonban nem nevelt. Fájo igazság ez, de igazság. Az ő tanítványa csak az lehetett volna a szó legteljesebb értelmében, aki a tudós-erudiciót a művész szellemességével, az alaposságot az eleganciával úgy tudta volna összekapcsolni, mint ő. Nem nevelt, hanem inspirált s ha így fogjuk föl a tanítvány szót, sokan indultak ki belőle, akik már ma jelesei az irodalomtörténetnek s a katedrának. Munkái — köztük még kiadatlan egyetemi előadásai — soká fognak ragyogni szépségeikkel, bár csupán jellemzései befejezett, kiélt alkotásai nagy szellemének. A magyar irodalom főirányát például ott vágódik el, mikor Petőfi kerülne sorra. Vörösmartyról szóló első egyetemi előadása éppen a — Vörösmarty lírája előtt fogyott ki az időből, az igaz, hogy még így is egyszerre elolvasztotta szemünk előtt Gyulai rajzának klasszicitását.

Arany Jánosa, legelső alkotása, vele fejlődött. E mű az Arany-irodalom tengerében szégyeniesen emelkedik ki. Első és negyedik kiadása között a különbség az ő lelkének gazdagodását is mutatja negyven év alatt, bár a diszpozíció, az alaphang nem változott meg. Az első kiadás boldog biztonságát az utolsó kiadás nemesen kerülő, az ország sorsát féltő eszméi váltják föl. Új volt e könyv akkor, megjelenítő erejének művészi varázsával, sokoldalú meglátásának alaposságával, művészi stílusának melegségével. A magyar monográfia-

irodalomban esemény volt, amely a Gyulai Vörösmarty-könyve szerepét vette át. Azóta is csak Meller Simon Ferenczije és Horváth János Petőfije hozzáfogható jelenségek, de majd az évtizedek mondják meg, a sejtés megáll-e.

Szóbakerült egyszer, egy vitatkozás során, az a vád is, hogy több volt benne az esztéta a filológusnál. A *kurac balladák* tárgyában végzett zseniális búvárlatai éppen a filológiai akribia legragyogóbb emlékei. Eppen szövegkritikai adatokból jutott el, véletlenül egy másik búvárral egyidőben, e balladák egy része hitelességének problémájához s eredményei eredetiségükkel évtizedek munkásságában páratlanul állanak.

Nem volt benne semmi tudós merevség, érzékeny volt az új-jal szemben. Emlékszem, az első Ady-lázak idején gúnyosan említette, hogy újabban egyebet se hall az ember, mint: „Ady-edi, Ady-edi“, de igen hamar ő is belemerült a „lázba“ s éppen ő volt az első, aki az egyetemi tanteremben sok oly író nevét mondta ki, akik erre a dicsőségre soha álmukban sem gondoltak. Mindent olvasott s mindent szeretett, ami igazán szép volt.

A világháború előtt közvetlenül, Mikszáth virágkorában Riedl is tartott róla előadásokat s bár meggyőződtem róla, hogy Mikszáth oeuvre-jét nem ismerte — a szó tudományos értelmében a búvárlásra szánt idő rövidsége miatt nem is ismerhette —, mégis néhány műve alapján meszerűen jellemezte. Mikszáth egy-két regénye alapján meglátta Mikszáth esemény-vezetésének „kétoszlopos“ rendszerét s a detektív-regényeknek rája tett hatását is megsejtette. Nagyszerű irodalmi látása volt, biztos ítéllete s megjegyzései úgy világitottak, mint villám a sötét éjszakában.

Pedig ez a nagy esztéta csak a szemével tudta megfigyelni a zengő szépségeket, mert nagyot hallott s baja a múló időkkel csak rosszabbodott. Végtelenül okos ember léte meszerűen palástolta e testi fogyatkozását. Ez a palástolás természetes emberi hiúsága volt. Készletben mindig voltak közömbös szavai, amelyekkel elütötte a feleletet, ha nem hallotta vagy — nem akarta hallani. Egy Párizsból hazajött ifjú tudós mondta egyszer rája:

— Nem értem ezt az embert! Sokszor azt hiszem, egészen jól hall, de mikor a — magántanárságról kezdek vele beszélni, hirtelen megsiketül.

Gyermeki naiv lélek volt, mint minden nagy. Egyszer a Műbarátok Körében tartván előadást, utána hivatalos volt a társaságba. „Miért olyan mogorva ez a Riedl?“ — kérdezték a magyar arisztokrácia egy szőke szépsége. „Ne félj semmit“, — vigasztalta egy nagy művésznök neje: — azonnal mosolyogni fog, ha meglátja a kakaócsészét, mert azt nagyon szereli!“

A nyelvi élet, mint az irodalom minden nagy búvárárt, nagyon érdekelte. Nyelvészeti folyóirataikkal, a *Nyelvőrrel* s a *Magyar Nyelvel* állandó kapcsolatban volt, írt is mind a kettőbe.

Egyénisége, az emberi is, a tudós is, sok tekintetben szakítás volt a hagyományokkal. Egy tekintélyt ismert: a szív, a jóság, a nemesség tekintélyét. Családja sohasem volt, de tanítványai kivétel nélkül nagyon szerették, s élete végéig egyedül maradt, bár szíve kötszer is megdobbant csodák láttán, melyek vagy sorsunkat, vagy belkünk örök emlékeit jelentik: ifjúkorában, s közvetlenül az aggság kapuja előtt. Kedves, szinte gyermekes tréfálkozó hajlandósága Péterfy Jenő iskolai viselkedésére emlékeztetett. Péterfynek írói és emberi egyénisége egyként hatott rá, de Péterfy zordabb, keményebb, Riedl enyhébb, nyájasabb, hajlékonyabb egyéniség, bár ugyanolyan mély és hű. A Beöthy-emlékkönyvből cikke késlekedése miatt lemaradt. Büszkén mesélte, mint engesztelte meg magát barátját: ökkét könyomatta egyetlen példányban s azt küldte el a Beöthy-jubileumra. Szerette az ilyen különködő, némileg extravagáns tréfákat. Mikor az egyetemi fotográfus új főlvételeket készített a professzorokról, Riedl, ki állítólag sohasem állt fotográfóhoz gép elé, megtagadta az engedélyt a főlvételeire. Nagy huzavona kezdődött, nélküle nem lehetett befejezni a csoportot, de Riedl nem engedett. A dologgal akkor sokát foglalkoztak, Riedl még az én véleményemet is kikérte s még a dolog jogi oldalával is kezdett foglalkozni. Ő írta Péterfyről: a házas ember szobája gyerekekkel, az agglegényé bogaras szeszélyekkel telik meg.

Lelki világa elefántcsonttorony volt. Keyesen láthattak belé s akik beleláttak, nagy szépségeket, sok tudást, úri becsületet láttak ott.

Szépen élt, amíg egyáltalán szép élet volt a világon. Husvétkor Olaszország, nyáron a Tatra, melynek minden bokrárt ismerte. Egy megható nekrológ — mily szépen is írt róla mindenki — helyesen említi ki, hogy életének végével nagyon is megfizetéli e szépségekért.

Oh, az a vég!... Aki látta őket vergődni, a két öreget, az anyát meg a fiát, az irdatlan nagy szobák ridegjében, amint *Frigyes, meth Gold*, a hatvan éves gyerek egy kis vaskályhával piszmog, amely sehogysem akar meggyuladni; aki látta őt, amint bozontos feje „élelmiszerbeszérése“ töpreng; aki látta rokonai, barátai buzgólkodását, hogy a szegényletes szegénység tragikomikus ferdeségein valahogy átsegítsék — az soha ezt a Gogol tollára méltó képsorozatot el nem felejtli. Kevéssel saját halála előtt temette édesanyját. Mikor drága halottját — akiknek betegségéről jelentéseket írt barátai köre számára — a családi sírboltba leeresztették, feltette cvikkerét s oly lelkiismeretes pillantással nézett alá a kripta sötét üregébe, mintha saját helyét kereste volna. Ő is várta már az éjszakát?